Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 3, İstanbul 2000, 299-326.

BASRA KÖRFEZİNDEKİ İNGİLİZ ÇIKARLARI

Archibald DUNN

Çev. Zekeriya KURŞUN[**]

ÖZET

Bu metnin aslı "British Interests in the Persian Gulf" başlığı altında sunulan bir konferanstır. Basra Körfezi sorununun Osmanlı-İngiliz ilişkilerini yoğun bir şekilde meşgul ettiği ve İran Şahı Muzafferuddin Şah'ın öldüğü günün akabinde –Orta Asya Derneği'nde– yapılan bu konuşma ve tartışmalar bir rapor haline getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Londra temsilciliğince elde edilen bu rapor 5 Nisan 1907 tarihinde Osmanlı Hariciye Nezareti'ne takdim edilmiştir. Orjinal metni Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan (BOA. Y.A.HUS, 297/4) bu konuşma, günümüzde hâlâ sıcaklığını koruyan Basra Körfezi üzerindeki çıkar çatışmaları tarihine ve özellikle yirminci yüzyılın başlarında İngilizler'in bakış açısına ışık tutacak niteliktedir. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı'ndan önce İngiliz kamuoyunun meşgul olduğu bu ve benzeri konulara bakıldığında, savaşın gerçek sebepleri biraz daha netlik kazanmaktadır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Basra Körfezi, Bağdat Demiryolu, Maskat, Oman, Necid, Yemen

Oturum Başkanı tuğgeneral, Sir Edwin Callas, konuşmacıyı şöyle takdim etti: "Bugünkü konuşmanın konusu -dün gece Şehinşah Muzaffer ed-din'in

---

[**] Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

ölümüyle özel ve kritik bir anlam kazanan - "Basra Körfezindeki İngiliz Çıkarları" dır. Alabildiğine önemli bu konuyu işleyecek kişi, uzun yıllar Doğu sınırlarını inceleyen 1874 Uluslararası Şarkiyatçılar Kongresi'nin ilk üyelerinden Mr. Dunn'dır."

Son iki yıl içinde Doğu'da yer alan son derece önemli olaylar, Orta Asya'da karşımıza çıkan büyük sorunlara her zamankinden daha çok diplomatların dikkatini çekmiş bulunuyor. İngilizlerin gücü kuvveti sayesinde bizlere kazandırılan ve asker, sivil nice ünlü kişilerin feraseti ile yönetilen yüce Hint İmparatorluğu vakıası, görmezlikten gelinmesi çılgınca, ihmal edilmesi canice olacak bir husustur ki, azami dikkatimizi gerektiriyor.

Yarım yüzyıldan daha uzun bir süredir, Rusya'nın, Orta Asya'ya esrarlı bir şekilde sinsice yayılmakta olduğunu görmek bizi tedirgin ediyor. Kuvvetleri adım adım ilerlemekte, Afganistan sınırlarına dayanmış; muntazaman stratejik demir yolları ağı kurmakta; bu demir yolu sayesinde, vakti geldiğinde ezici taburları ile Hint İmparatorluğu serhadlerine çullanacak. Japon harbinin feci âkibeti ve Avrupa eyaletlerindeki iç kargaşalar bir süre Asya'nın fetih planlarının uygulanmasını geciktirmiştir. Söylendiğine göre, Orta Asya'da, fırsat bulur bulmaz harekete geçmeye hazır 250 000 kişilik ordusu var, demir yolu inşası için inhisar elde ettiği İran'da, çok geçmeden aradığını bulacak gibi görünüyor. Böylece, Basra Körfezi'ndeki bir limana - tercihen de Bender Abbas'a - kadar uzanacak bir demiryolu hattının planlarını ve fizibilite çalışmalarını yapmış bulunuyor. Ancak bu projenin hayata geçmesi için aradan bir nesil daha geçmesi olası. O vakitten önce eski bir ata sözünu hatırlayalım: "Köprünün altından epey su akacak".

Ne var ki, Türkiye'de İngiliz çıkarlarını tehdit edeceğini sandığım bir başka tehlike söz konusu. Almanya Doğu'yu fethetmek istermiş gibi haris bir planla sahnede; insanca konuşmak gerekirse, başarı vaad eden bir beceri ve güç ile planını hayata geçirmeye çalışıyor. Kayser, Sultan Abdülhamid üzerinde nüfuz sahibi olmuş bile, bu onu Anadolu'nun fiilen sahibi yapmış sayılır, Çar'ın Türkistan'da geçerli gördüğü aynı siyaset burada da izleniyor. Bu siyaset, stratejik demiryolları inşa etmekten iba-

ret; böylece demir yolunun geçtiği her yerde müktesep hak elde etmiş oluyor. Malum olduğu üzere, Padişah, Almanya'ya Marmara Denizi sahillerinden Basra Körfezi'ne kadar uzanacak Bagdad Demiryolu inşası için imtiyaz vermiş bulunuyor; kilometre garantisi Türk Hükümeti'nin teminatı altında. Şimdiye kadar bu nakit ödemenin gerçekleşememesinin nedeni ciddi bir finansal darlıktan; ancak, Almanya, bu müşkülün kısa zamanda halledileceği kanaatinde; nitekim, bu hattın bir kısmını teşkil eden 200 km uzunluğundaki bir başka bölümün inşaatına geçilmiş bile.

Bir yıl kadar önce Alman Hükümeti, Istanbul'a altmış kişiden müteşekkil, aralarında bankerlerin, kadastrocuların, mühendislerin de bulunduğu resmi bir heyet göndermiş ve Bağdat demiryolunun katedeceği yörelerdeki tabiî kaynakları inceleyip rapor hazırlamalarını istemişti. Padişah, bu şahıslara araştırma yapmaları için vasi kolaylıklar tanımış, muhtelif eyaletlerin valilerine, kendilerine her türlü teshilatı göstermelerini emretmişti. Bu mühendislerin hazırladığı bazı raporlar Almanya'da çıkan resmi gazetelerde yayımlanmış olup, ülkenin hem tarım hem de maden kaynakları bakımından hayret verecek derecede zengin olduğunu doğrulamışlardır. Profesör Rohrbach, *Preussisicher Jahrbuch*'ta çıkan yazısında, Dicle ile Fırat arasında uzanan uçsuz bucaksız ovada yılda elde edilen buğday miktarının 10,000,000 ton olduğundan ve bunun 6,000,000 'luk bir nüfusu beslediğinden söz etmektedir; bu, halen milyondan biraz daha fazla insanı beslemektedir. Dediğine göre, Almanya'nın yönetimi altında bu toprak, Mısır'ınki kadar bereketli olabilirmiş. Gene iddia ettiğine göre, Dicle ile Fırat dolayları Bakü ve Batum'daki petrol yatakları kadar zengin yataklara sahipmiş; üstelik elde edilen petrol daha üstün kalitedeymiş; bir başka avantaj da, petrolün Dicle üzerinden Basra Körfezi'ne daha kolay taşınabilmesi imiş. Vatandaşlarını, dikkatlerini bu kaynakların geliştirilmesine yöneltmeye davet etmektedir; buralardan sağlanacak gelir Bağdat Demiryolu'nun tamamlanması için gerekecek bütün parayı kısa bir zaman içinde sağlayacaktır. Bu para, hem bu işe yetecek hem de Padişahın hazinesini doyasıya dolduracaktır. Alman kapitalistlerinin bu iştiyaklarını kuvveden fiile çıkaracaklarına kesin gözüyle bakmalı.

Önerilen Bağdat Demiryolu'nun uç noktasının Basra Körfezi'ndeki bir liman olacağı hususunu da unutmamak gerek, ancak, liman liman ya,

hangi liman? Alman hükümeti bu limanın Kuveyt olması dileğini izhar etmişlerdir. Ne var ki, Kuveyt İngiliz himayesindedir[1] ve Abdülhamid'in, kendi toprağı üzerindeki her türlü talebini geri çevirmekte olup hiç bir imtiyaz tanımamaktadır. Dolayısıyla, Padişah'ın ya da Kayserin Kuveyt toprağı üzerindeki her türlü niyetine karşı direnme hakkımız bakidir. Daha önce de söylemiş olduğum gibi, Almanya'nın Basra Körfezi üzerindeki söz konusu konumunu sağlamlaştırma girişimi, korkmamız gereken en ciddi tehlikedir. Ancak bizi daha da ilgilendiren şey şimdiki İngiliz hükümetinin bu konnuda ne düşündüğüdür. Bir yıl kadar önce Lord Lansdowne Lordlar Kamarasında şöyle konuşmuştu: "Hiç bir yabancı kuvvetin Basra Körfezi'nde yer edinmesine izin veremeyiz, gerekirse buna silahla karşı koyarız". Bu güçlü beyanat o sıralarda diplomatik çevrelerde epey yankı uyandırmıştı, ama Alman gazeteleri buna gülmüş ve 'İngiliz blöfü' diye nitelendirmişti. Şimdiyse, Lord Lansdowne'un halefi, şimdiki temsilci, Kayser'in İngiltere ile Rusya arasındaki bir *entente*'a (anlaşmaya) razı gelmekte ve Alman projesine karşı muhalefetini geri çekmeyi önermektedir. Olacak şey midir bu? Lord Curzon'un bir süre önce dediğini unutmayalım: "Her hangi bir yabancının Basra Körfezi'nde bir yer edinmesine razı gelecek her hangi bir İngiliz temsilcisini vatanına ihanet suçuyla suçlamaktan çekinmem."

Uluslararası politika konusunda önyargısız bir kimse olan Captain Mahon şöyle yazmıştı : "İster resmi bir düzenleme sonucu olsun, ister halen siyasi ve askeri kontrolun ardında yatan yerel ticari çıkarların ihmali yüzünden olsun, Basra Körfezi'nde tanınacak imtiyazlar Büyük Britanya'nın, Uzak Doğu'da denizdeki eğemenliğini, Hindistan'daki siyasi konumunu ve her iki yerdeki ticari çıkarlarını ve Avrasya ile olan imparatorluk bağlarını tehlikeye düşürecektir".

---

[1] Esasında Kuveyt Midhad Paşa'nın gayretleri ile 1869 yılından beri, önce Bağdat, sonra Basra vilayetine bağlı bir kaymakamlık olarak teşkilatlandırılmış ve kaymakamlığı, Kuveyt'in geleneksel idarecileri olan Sabah ailesine bırakılmıştı. Ancak zamanla gerek aile içinde meydana gelen anlaşmazlıkları ve gerekse, Körfez'deki diğer gelişmeleri kullanan İngiltere, Kuveyt üzerinde etkili olmaya başlamıştır. 1899'da İngilizler'in Kuveyt Şeyhi ile yaptıkları bir anlaşma, Kuveyt'teki İngiliz nüfuzunu daha da güçlendirmişti. Osmanlı Devleti her ne kadar bu anlaşmayı tanımamışsa da, fiilen bölgedeki İngiliz nüfuzuna karşı bir şey yapamamış ve en azından Kuveyt üzerindeki nominal hakimiyetinin devam etmesi için faaliyetlerini sürdürmüştür. (Çeviren).

Şu ana kadar Basra Körfezi'ndeki, hadi egemenliğimiz değil de üstünlüğümüz diyelim buna, öylesine tam ve tartışılmaz olmuştur ki bunu bizimle tartışma konusu yapmak isteyen başka her hangi bir ulus fikri bizde darbe hissi uyandırmaktadır. Bu durumda, söz konusu bölge üzerindeki hak iddiamızı neye dayandırdığımızı incelemekte yarar vardır.

II

İngilizler'in Basra Körfezi'nde üstünlüğünün temelleri yüzyıldan daha uzun bir süre önce atılmıştır. Maskat hakanı ile ilk imzaladığımız andlaşma 1798 tarihine uzanıyor, bu andlaşma ile önceki Fransız ve Hollanda üstünlüğünü kökünden kazımış olduk. Bu andlaşma, Sultanla istişarede bulunacak ve yardım edecek bir İngiliz temsilcisini Maskat'a tayin eden Sir John Malcolm tarafından 1800 yılında onaylanmıştı, Daha sonra Zanzibar sultanı Seyyid Said'in ölümü üzerine Maskat bağımsız bir devlet durumuna geldiğinde hem onu hem de onun bir bölümünü oluşturan Bender Abbas'ı ilhak edebilirdik, -benzer koşullar altında her ülke aynı şeyi yapardı- ama biz böyle yapmaktan imtina ettik ve köle ticaretini yok etmek gibi iyi niyetli insancıl bir amaçla Körfezde, Kızıl Deniz'de ve Afrika kıyılarında gemilerimizi dolaştırdık. Şimdiki idarecisini tahtına biz oturttuk, Hint Hükümeti ise kendisine ayda 7,200 rupilik bir yardımda bulunmakta. Maskat ile Oman'ı düşman Arap kabilelerine karşı sık sık koruduk ve Sultan'ı eskiden Necid'e ödediği haraçtan kurtardık[2]. Büyük Britanya, ülkelerini ilhak edip onları İngiliz bayrağının himayesi altına almış olaydılar, hem Sultan hem de tebası sevinirdi. Sultan defalarca bize, kanun ve asayiş namına, zengin inci yatakları bulunan Bahreyn'deki büyük adayı sahiplenmemizi teklif etmiştir. Böyle yapsaydık tamamiyle haklı olurduk; öyle ya, eski şeyhini yerinden edip, yerine zor kullanarak şimdiki şeyh İsa-bin-Ali'yi tahta oturttuk ve seleflerinin Necid Arapları'na ödemekte oldukları yıllık haraçtan onu kurtarmış olduk. İngiliz hükümeti adayı ilhak etmek istemedi, ama onu himayemiz altına aldık ve şeyhe danışman tayin ettik. Söz konusu adanın boyu 25

---

[2] Necid çölünde ortaya çıkarak Basra Körfezi'ne kadar uzanan Vehhabi hareketini yönlendiren Suud ailesi, uzun zaman Maskat İmamı'ndan zekat adı altında vergi almaktaydı. (Çeviren)

mil, 10 mil de eni var; güzel limanlara sahip; Körfez için mükemmel bir üs, buna büyük ihtiyacımız var.

Öte yandan, Basra Körfezi kıyısındaki Bender Abbas üzerinde Maskat Sultanı'nın iddiaları olan ve bizim hükümetimiz, ima etse bu iddialarını Büyük Britanya'ya devretmeye hazır. Rusya, mutasavver demiryolunun son durağındaki liman gibi yeri nicedir sahiplenmek amacıyla İran ile müzakerelerde bulunmakta; oysa henüz orada Rus ticareti diye bir şey yok. Bununla birlikte, İngiliz ticareti yerel ticaretin yüzde 84'ünü elinde tutmakta. Maskat ticareti yılda 500,000 sterlini buluyor; bunun yüzde 11'i Büyük Britanya ile, yüzde 63'ü ise Hindistan ile.

Buşir'de, Konsolosluk raporunda, limana gelen 193 vapurun 189'unun İngiliz bandıralı olduğu belirtilmektedir.

Körfezin en uç kuzey noktası olan Basra'da aynı resmi belge 1903'te ithalat ticaretinin yüzde 60'ının İngiliz ve Hint mallarını içerdiğini belirtmekte, Şattülarab yoluyla Bağdad ve İran sınırına transit ticaretinin ise Büyük Britanya, Hindistan ve İngiliz kolonileri olduğunu göstermektedir. Kısacası; Basra Körfezi'nde bütün limanların dış dünya ile yaptığı ticaret şöyle özetlenebilir:

Toplam İhracat:

Birleşik Kırallığa	163,716	sterlin
Hindistan'a	745,142	"
Almanya'ya	14,747	"

Toplam İthalat:

Birleşik Kırallık'tan	788,114	sterlin
Hindistan' dan	1,034,821	"
Almanya' dan	23,078	"

Toplam İngiliz tonalitesi 408,664; Almanya'nınki ise sıfır.

Ancak unutulmaması gereken bir şey var. Almanya yakınlarda Basra Körfezi'nde iki vapur işletmeye başladı, finansmanının büyük bir kısmı Almanya hükümeti tarafından yapılmakta, dolayısıyla, gelecek yılların istatistiği başka rakamlar ortaya çıkaracak; Alman tüccarlarının gücü, kuvveti ve hevesi büyük, bu nitelikler eskiden İngiliz ticaretinin nitelikleriydi.

III

Bir çok kimse Osmanlı İmparatorluğu'nun derece derece çözülüp dağılma sürecine girmiş olduğu kanısında. En değerli eyaletleri koparılıp elinden alındı. Her ne kadar onun belli belirsiz egemenliğini tanır gibi yıllık vegilerini ödemeye devam ediyorlarsa da, Mısır ile Yunanistan, Romanya; Sırbistan ile Bulgaristan ve Bosna Hersek Padişahın dolaysız egemenliğinden kurtuldu. Ancak, hareket kabiliyetine indirilen en büyük darbe, Necid ve Yemen Arap kabileleri tarafından geldi; bunlar açıktan açığa Babıali ile olan bağlarını kopardılar ve İmam Mahmud Yahya'yı müminlerin emiri ünvanını vererek halife olarak seçtiler. Son iki yıldır İmparatorluk vergisi vermiyorlar ve her yıl vermekle mükellef oldukları asker göndermeyi de bırakmış durumdalar. Görülüyor ki Arabistan, Padişah'ın elinden gitmiş gibi, nitekim Arap askerleri Feyzi Paşa kumandasındaki İmparatorluk kuvvetlerini defalarca ağır kayıplarla yenilgiye uğrattı. Geçen yıl San kuşatmasında iki Suriye taburu silahlarıyla, topuyla tüfeğiyle düşman saflarına geçti. *Times*'ın 3 Ocak tarihli nüshasında yayımlanan, Reuter'den gelen bir telgrafta 1000 Türk askerinin Buşir şehrine geldiği yazılı -bunlar bir kaç ay önce Yemen'e gönderilen 4000 askerden sağ kalanlar-. Yeni halife, Hamidüddin, bağımsız Arap kabilelerinin çoğunluğu tarafından lider olarak seçilmiş durumda; kendisini bu yıl kutsal mabedin, mukaddes Kâbe'nin bekçisi durumuna getirmeyi ümid etmektedirler.

Bugün Türkiye'nin Asya kıtasındaki nüfusunu kesin olarak tesbit etmek oldukça güç. Bununla birlikte bu konuda otorite olan Dr. Hubert Jansen, 1898'de kendisi tarafından yazılan bir eserde aşağıdaki tahmini rakamları vermektedir:

Bağımsız Arap kabileleri	3,500,000
Aden Hinterlandı ve Umman	1,606,360
Hicaz ve Yemen	1,184,000
Mezopotamya (Necid)	2,076,000
Suriye ve Filistin	1,538,492
ya da toplam olarak	9,905,132

Bu sayı Türkiye'nin nüfusunun yarısını oluşturmakta, nüfusun öteki yarısı içinde ise büyük sayıda Suriye'de, Filistin'de vs. askerlikten muaf olan Hıristiyan halk var. Bu gibi elemanlardan meydana gelmiş, elinde doğru dürüst silahı bulunmayan ve başıbozuk bir ordunun Padişahın iyi silahlarla mücehhez ve ürküntü salan Ahmed Fevzi Paşa komutasındaki bir ordu karşısında aylarca ayak diremesini düşünmek olanaksızdı. Gene de Türk askerlerinin sayı bakımından ezici üstünlüğüne karşı iki yıl süreyle dayandılar. Şunu da unutmamak gerek; Arab kuvvetlerinin yardımına bir bakıma Arabistan'ın boğucu ve sağlıksız iklimi de koşmuştu; yerli askerler buna alışıktı, dışardan gelenler bu havaya tahammül edemiyorlardı; aynı zamanda bağımsızlık ve dinleri için savaşan bağnaz Müslümanların gayreti de söz konusuydu.

İlginç bir husus da bir süredir hem Suriye'de, hem de Yemen'de dolaşan bir söylentinin varlığıydı, buna göre Kayser, Osmanlı Padişahı'na bir takım imtiyazlar ve ticari avantajlar karşılığında Arap isyanını bastırmada yardım etmeyi önermişti. Bu doğru olmasa bile, iyi uydurulmuş bir söylentiydi. Böyle bir düzen ya da teklif, Kayser'in tutkulu ve gözü pek karakterine pek uygundu. Ne var ki, kendi müslüman tebalarına karşı Padişahın, Kayser'in Hıristiyan askerlerinden oluşan kuvvetinin yardımını kabul edeceği şüpheliydi; böyle bir şeye kalkışacak olduğu takdirde dünyadaki bütün müslümanların sempatisini kaybederdi. 1905'de milli iradeyi temsil eden Ligue de la Partie Arabe, devletlere resmi bir çağrıda bulundu; buna göre bağımsız bir Arap İmparatorluğu'nun kurulması söz konusuydu; bunun başına geçecek şahsın "bütün dünya müslümanlarının Halifesi" olması da düşünülüyordu. Halen ülke içindeki yabancıların bütün menfaatleri ve kendilerine Türkler tarafından verilen bütün imtiyazları mevcut şekliyle koruyacaklarını vaad ediyorlardı; Lübnan'ın bağımsızlığı, Filistin'deki Hıristiyanlar'a ait kut-

sal yerlerin ve Yemen'deki ve Basra Körfezi'ndeki bağımsız beyliklerin statükosu. Şöyle ilave ediyorlardı: "İktidarlardan bizim lehimize her hangi bir lütufta bulunmalarını istemiyoruz; Avrupa ile Amerika'nın insancıl devletlerinden bütün istediğimiz sadece tarafsız kalmaları ve bizleri gösterecekleri yakınlıkla desteklemeleridir. Kutsal ve görkemli girişimimizi nasıl başarıya ulaştıracağımızı böylece daha iyi bileceğız." Bu çağrı Fransız gazetelerinin çoğunda çıkmıştı. Amerika Birleşik Devletleri ile Basra Körfezi'ndeki kabilelere yapılan atıflar dikkat çekicidir.

Aden ile Kızıl Deniz'in girişindeki Perim'in konumu Akabe yönünden Güney Arabistan kıyısının Mısır'a bakması, Büyük Britanya'ya önceden kazanılmış bir hak niteliği kazandırdığından bu bölgelerin başka her hangi bir düşman kuvvetinin eline düşmesine mahal verilmeyecektir; yoksa Araplar'a karşı Almanya ve Türkiye birleşecek olsalar durum tersine dönerdi. İngiliz hükümetinin bu konuda çok titiz davranması gerekiyor, İngiliz çıkarları için büyük önemi haiz olan bu bölgelerde konumumuzu başka türlü koruyamayız. Maalesef halihazırdaki kabinemizin tutumu öyle ki sanki İmparatorluk sorumluluğu kendilerine itici geliyor, ellerinden gelse seve seve başlarından atacaklar.

Hint hükümetinin, Aden'in hinterlandındaki Dthala kasabası ile ahalisinin terkedilmesi emrini verdiği konusunda yakınlarda basında çıkan haberde bu açıkca görülüyor. Bu havaliyi yaklaşık dört yıl önce büyük çabalar sonucu elde etmiştik, oradaki mevcudiyetimizin Aden'deki konumumuzun himayesi niteliğinde olacağı kanısındaydık. Böyle bir zamanda devlet adamlarımızın toprak elden çıkarma tavsiyesinde bulunmasını anlamak zor. İngilizler'in Doğu'daki çıkarlarına rakip güçlerce kalkışılan gayretli saldırılar karşısında, bunun nedeni ne olabilir? Ekonomik nedenler olabilir mi? Yoksa vaktiyle görevli seleflerinin eserini bozma kastı mı yatıyor bunun ardında? Mr Gladstone, unutulmayacak bir münasebetle buna benzer bir beyanatta bulunmuş, güttüğü politikanın elinden geldiğince selefi Mr. Disraeli'nin politikasını bozmak olduğunu söylemişti.

IV

Doğu'da, yakında pek önemli siyasi değişikliklerin yer alması bekleniyor -dünyanın şimdiye kadar görmediği türden değişiklikler-.

Japonya gibi, görünürde ölü olan uluslar canlanıyor ve 2000 yıldır bilim ve sanat alanında Batı uygarlığının erişmiş olduğu her şeye konuyor. Akibeti meçhul bir şey de, gözle görülmeyen kuvvetlerin Çin'de için için kaynamakta oluşu. Bize düşen, bugüne kadar elde etmiş olduğumuz şeyleri yitirmemek, kazanmış olduğumuz itibarı ne yapıp yapıp korumak. Doğulu bize karşı saygılı davranıyor, nedeni bizim özü sözü doğru tutumumuz, özellikle de yönetici yeteneğimiz, disiplin kurabilmemiz ve dine karışmamamız. Basra Körfezi'ndeki üstünlüğümüzü bu sayede sağladık.

Şimdi iktidarda bulunan Padişah ölünce, Osmanlı İmparatorluğu'nda toptan bir teşkilât değişikliği olması pek muhtemel, belki bir Federe Devletler çıkabilir. İran'da, yeni anayasa ile birlikte getirilen reformlar sonucu bir devrim beklenebilir, Rusya ile Almanya'nın çatışması da kaçınılmaz. Kayser'in Sultan Abdülhamid üzerindeki nüfuzuna benzer bir şekilde devletler yeni Şah üzerinde bir nüfuz sağlayacak olursa, bizim Basra Körfezi'ndeki üstünlüğümüzü sürdürmemiz hayati önemi haiz bir mesele olmaktadır.

Bu konuşmamda esas amaç bu üstünlüğümüzün İngiliz çıkarları için hem siyasi hem de ticari bakımdan son derece önemli olduğunu vurgulamaktır ve bunun nasıl sürdürülebileceği konusunu düşünmenize sunmaktır.

Büyük Britanya, uzun yıllardır, toprakları Aden'den Umman'a ve Umman'dan Basra Körfezi ağzına kadar uzanan yerel şeyhlerin dostu ve hâmisi olmuştur. Kendileriyle andlaşmalar imzaladık ve ihtiyaç duydukları anda kendilerini koruyacağımızı vaad ettik; onları savaşçı Necid Arapları'nın uyguladıkları cebrî hareketlerden kurtardık; mahkemelerine mahallinde meskûn İngiliz vatandaşları atadık, bütün yabancı politik muhaberat onlar aracılığıyla yapılmakta, bu düzenden de devletleri haberdar ettik. Şeyhler bizi diğer Hıristiyanlar'dan daha çok seviyor, nedeni doğruluk, dürüstlük ve adalet gibi, öteki ülkelerde olmayan bazı erdemlere sahip olmamız. Kendi çıkarımız olmamasına ve her hangi bir kazanç elde etmememize rağmen, Basra Körfezi'ndeki esir pazarlarını ve esir ticaretini yok etmek için kucaklar dolusu para sarfetmiş olmamız karşısında duydukları hayret hâlâ devam ediyor. Bir çok dindar Araplar'ın inancına göre bunun, kâfirliklerini cezalandırmak

için İngilizler'e ceza olarak verilen bir tür cinnet olduğu sanılıyor. "Bismillah! kendilerine buyrun sizin olsun diye topraklarımızı teklif ettiğimizde, resmen reddediyorlar". Bu diğerkâmlık aklı başı yerinde olan Araplar'da söz konusu değil, öyle veya böyle İngilizler zararsız görülüyor.

Çoğunuzun Hindistan'da göstermiş olduğu basiret ve aklın nice kanıtına dayanarak hâlâ devam eden bu topluluğun üyelerine çekine çekine şu öneride bulunuyorum: Hint Hükümeti, yeni devletin resmen kurulmasının diplomatik açıdan ikrar etme zamanı geldiğinde (Yemen İmamı) Hamidüddin ile müzakerelere girişme arzusunu izhar etmeli. Bu gibi gayrıresmî bir ima, Federe Devletler namına Ligue de la Patrie Arabe tarafından hoş karşılanacaktır. Toprakları Basra Körfezi'ne bitişik olan ve zaten himayemiz altında bulunan şeyhler tarafından iyi karşılanacağını biliyorum, nedeni bence malum. Öğrendiğime göre bu şeyhlerin bazısı, İngiliz hükümetinin tutumunu görmeden yeni halifenin kuvvetlerine katılmak istememişlerdir.

Bu devletlerin bazılarının duygularının ilginç bir örneğini 1905 harbinde Türk askeri birliklerinin Araplar'ın peşine düşerek Laheç sınırını aşmalarında görebiliriz. Laheç Sultanı, Türk komutanına bir protesto göndermişti ve askeri birliklerini hemen geri çekmediği takdirde yardım için Aden'deki İngiliz valisine başvuracağını ve gerekirse topraklarını İngiliz eğemenliğine sokacağını söylemişti. Sonuç belli, Türk birlikleri hemen geri çekilmişti.

Eğer Arap kuvvetleri, umdukları gibi, kutsal Mekke ve Medine şehirlerini işgal edebilirlerse, kutsal mabed ile Kâbenin emini, sülâlesi Peygamber'in kızından geldiği için, İmam Mahmud Yahya olacaktır; ola ki bu dünyanın dört bir bucağındaki müslümanların ahfadı tarafından büyük bir tasvip görecektir. Bir kere Hindistan'daki altmış milyon müslüman için bu durum kesin; inançlarının beşiğinin emniyeti İngiliz İmparatorluğu'nun teminatı altında olacağından kendilerini güven içinde hissedeceklerdir.

Bir Arap İmparatorluğu ya da Arap Devletleri Federasyonu milyonlarca halkın rahatlığı ve mutluluğu anlamına gelecektir; Türk memurlarının uyguladığı baskı ve suistimali ve her yıl kura neferi tayini

karşılığı alınan bedel ortadan kalkacak ve Orta çağlardaki Arabistan uygarlığı yeniden canlanacaktır.

Konumumuzun karşılaştığı güçlükler çok ve ciddi, ancak Hindistan için hayati önemi haiz olduğundan bunlara göğüs germeli ve zafer elde edilmeli. Hem Rusya hem de Almanya, Basra Körfezi'nde üs ve liman kurmaya can atıyor, ancak geçmişteki İngiliz bakanlarının karşı koymalarına rağmen, Kayser, Padişah'ın rızası ve yardımıyla Bağdad Demiryolu inşasını Basra Körfezi'ne doğru götürmekteler. Büyük Britanya, Almanya ve Rusya gibi davranmıyor, bu bölgelerde toprak elde etmek ya da sorumluluklarını genişletmek niyetinde değil. Bizim bütün istediğimiz, ticaretimizin himaye altına alınması ve açık kapı politikası. Bu dilekleri Almanya için de gerçekleştirecek olursak ve nehir kenarındaki bağımsız devletler üzerindeki himayemizi sürdürürsek, Almanya'nın yakınması söz konusu olmaz; hele bağımsızlığını elde ettiğinde, ederse tabii, yeni Arap devletiyle dostça ilişkiler kurarsak. Öte yandan, her ne kadar Müslüman tebası ile ve onun namına muharebelere katılmaya niyetimiz yoksa da, Padişah ile de dostane ilişkilerimizi sürdürmek niyetindeyiz.

Pek muhtemeldir ki bir kaç yıl içinde Basra Körfezindeki ticaret büyük çapta artacaktır. Padişahın yakında çıkan bir iradesi gereği Dicle üzerindeki görkemli kanallar ve sulama düzenleri imar ve tamir edilecektir ve Mezopotamya ovalarındaki topraklar yeniden ekilecektir. 1903'de Kahire'de yayımlanan Sir William Willcocks'un güzel raporunda bu işlerin yaklaşık 8,000,000 sterline mal olacağı ve onlar tarafından sulanacak topaklardan elde edilecek net gelirin, bakım masrafları düşüldükten sonra yılda 2,000,000 olacağı, yani yatırılan sermayenin %25'ini oluşturacağı söylenmektedir. Öte yandan toprağın Mısır'da sulanan toprakların aynısı olduğu ve 0,404 hektarının piyasa fiyatının 60 sterlin olduğu da belirtilmektedir. Toprakların ekiminde karşılaşılacak başlıca güçlüğün emek sağlamak olacağı bellidir. Ancak buna da çare yok değil, tabii ülkenin kalkınması İngiltere'nin teşebbüsüne bırakılacak olursa. Çünkü, Hindistan'da dilediğiniz kadar hamal ve rençber ya da Mısır'dan fellah getirtebiliriz, bunların çoğu sonunda geldikleri yerin yerlisi olacaklardır. Almanlar, her zamanki akıllarıyla, bu bölgenin gelecekteki değerini dikkatle incelemişler ve ölçmüşlerdir. Dr. Hugo Grothe, "Die Bagdadbahn"

(Bağdat Demiryolu) adlı eserinde bu konuda şöyle diyor: "Dilerim yeni yüz yıl sona ermeden Mezopotamya'daki sömürgecilik tamamiyle yerleşir ve böylece Alman karasabanları ve kazmaları kazmaya başlar; Fırat ve Dicle'ye bitişik ovalarda ve Halep, Urfa, Mardin ve Nusaybin arasındaki topraklarda, dilerim Alman işçileri Güney Rusya'daki gibi mısır tarlaları uzanır; Toros dağlarından akan suların oluşturduğu akarsularda Filistin ve Kafkasya'dakine benzer vadilerde Alman üzüm bağları gelişir ve Türkiye'nin ekonomik refahına ve bizim şaşmaz büyümemize yardımcı olur."

Mezopotamya'daki petrol yatakları konusunda, Dr. Rorhbach, petrolun Dicle yoluyla Basra Körfezi'ne ucuz taşınma olasılığı gibi avantajı bir yana, bunların hem nicelik, hem de nitelik bakımından daha zengin olduğunu söylemektedir. *Frankfurter Zeitung* geçen yıl bir Berlin sendikasının bu yatakları işletme imtiyazı talebinde bulunduğunu ancak böyle bir imtiyazın henüz verilmediğini yazmıştı. Bunun nedeni belki de Arabistan'dan gelen işçileri Padişah'ın himaye edememe olasılığı idi. Petrol yatakları, baş kaldıran kabilelerin ülkesinde bulunduğundan Türkler'in bunların güvenliğini teminat altına alması tehlikeli olabilirdi.

Yeni halifenin böyle bir hazineyi kaybetmek isteyeceğini sanmıyorum, özellikle de, düşman gibi görünen Almanlar'ın eline bırakmak istemeyecektir.

Mezopotamya'daki kaynakların işletilmesi demek Hindistan ve İngiliz ticaretine artış demektir ki buna sırt çeviremeyiz.

Dolayısıyla, demin de ifade ettiğim gibi, Basra Körfezi'ndeki İngiliz çıkarlarının korunması için bu gibi önlemlerin alınması gerekir kanaatindeyim..

Müzakere

Oturum Başkanı tuğgeneral Sir Edwin Collen'in değerlendirmesi: "Mr. Dunn pek ilginç ve yenilik getirici sözler söyledi. Ancak çok geniş bir plan dahilinde konuştu, kendisinin politik görüşleri ile, özellikle de bu ülkedeki partilerin durumuna ilişkin sözleri konusunda aynı fikirde olmadığım için beni bağışlar umarım. Bizler için en başta gelen sorun

elbette İngiltere'nin Asya'daki iktidarı sorunu. Şöyle bir haritaya bakıp da İran'ın Hindistan'a oranla kapladığı alana dikkat buyurursanız, bize bağımlı olan toprakların ve İmparatorluğun selâmeti için İran Devleti ile yakından ilgilenmemiz gerektiğini apaçık görürsünüz. İran, Lord Curzon'un da dediği gibi Hindistan'ın kapısı, dolayısıyla Basra Körfezi, stratejik açıdan çok önemli bir yer işgal etmektedir. Nicedir burayı kaynar durumda olsa da bir İngiliz denizi olarak gördük; Körfez limanlarına Hindistan'ın, Avrupa'nın ve diğer ülkelerin malları akmakta. Konuşmacının lütfettiği ticari istatistiklere gelince, burada bu konuya benden daha çok âşina biri varsa, buyursun da özellikle şu önemli konu hakkında açıklayıcı ayrıntılar versin, yani acaba Rusya, bizim Güney İran'da şimdiye dek koruduğumuz ticari konumumuzdan şimdi şu veya bu şekilde koparmak mı istiyor. Anladığıma göre, Kuzey Rusya'da ticaret iyi gidiyorken, yakınlarda, İran'ın söz konusu bölümünde bile, rakiplerimizin ticaretinde bazı terslikler yer almış, bizlerse güneyde durumu idare ettik. İran konusunda Rusya ve Almanya gibi iki büyük askeri gücün konumu ve ihtirasları karşısında dikkatli davranmak zorundayız. Rusya söz konusu olduğunda bir anlaşmaya varmak olası sanıyorum ve böyle olduğuna inanıyorum. Konuşmacının Rusya'nın Orta Asya'daki askeri gücü konusundaki tahminini doğru bulmadığım gibi Rusya'nın güneye doğru ilerlemesi üzerindeki eleştirileri konusunda da kendisiyle hemfikir olmaktan uzağım. Biz de Rusya'nın yerinde olsaydık, tıpkı onun davrandığı gibi davranırdık; onunla bir anlaşma yapma zamanı geldi sanıyorum, bunun yakın bir gelecekte yer alacağı kanısındayım. Önümüzdeki haritanın yardımıyla, elimden geldiğince mutasavver demiryolu güzergahını sizlere hatırlatmaya çalışacağım. Hat, Konya'dan, Anadolu Demiryolu'nun son istasyonundan başlıyor, birinci bölüm ise -Ereğli'ye giden yol- işletmeye açılmış durumda. Bundan sonra inşa edilecek kısım Ereğli-Adana hattı, Toros'u katedecek, bunun tamamlanması için çok iş gerek. Yanılmıyorsam altmış mil kadar kaya delme, tünel açma söz konusu. Hat, Adana'dan Piyas ya da Bayas adlı yere geliyor, sonra da Halep'in kuzeyindeki bir yere uzanıyor, Halep'e ise bir kol ayrılıyor. Doğu'ya doğru uzanırken projedeki hat Dicle üzerindeki Musul'a ulaşıyor, sonra da bu akarsuyun sağ kıyısından aşağı doğru Bağdad'a iniyor. Fırat'ın daha yüksek sularını katederek, Bağdat

yakınında Kerbelâ'nın aşağısında bir kez daha Fırat'ı aşıyor. Oradan Fırat'ın sağ kıyısını izleyerek Kuveyt'e ya da Kuveyt yakınındaki Körfez üzerinde bir başka noktaya yöneliyor. Çünkü, malumunuz olduğu üzere Körfez terminal meselesi henüz halledilmiş değil. Daha bu sabah *Times* gazetesinde Bağdat Demiryolu üzerine nefis bir makale okudum, buradaki herkesin bu makaleyi iyi okumasını tavsiye ederim. Makale söz konusu teşebbüsün finansal yönlerini açık ve ayrıntılı biçimde anlatıyordu; anlatılanlara bakılacak olursa işin bu yanı oldukça karmaşık. Görünüşe bakılacak olursa bundan çıkan tek somut şey demiryoluna bulaşmış herkesin bundan büyük menfaat elde etmiş olduğu (Kahkahalar). İran meselesine gelince, Şah'ın ölümü İran'da kargaşaya yol açabilir de açmayabilir de. Biliyorum, bir çok kimse, tahtında bir Millet Meclisi veya Konsey'in teşkil edildiği şu geçenlerde yer alan reform hareketinin İran gibi bir memlekete uygulanamayacağı kanaatinde. Ancak, bu yeni müessesenin bir işe yarayabileceği olasılığını düşünmek zorundayız, olumlu souçlar elde edilirse, ki öyle diliyorum, takdirimizi kazanmış olur. Konuşmacının teklifleri, tabiri caizse, çok kapsamlı. Evvel emirde Maskat'ın ilhakını öneriyor. Geçmişte bu şekilde davranabileceğimiz bir çok fırsat çıkmıştı karşımıza, ancak elimizdekiyle yetindik biz, bence gelecekte de bu ilhak işinden vazgeçmek yerinde olur. Sonra, Mr. Dunn bize Arap isyanı hakkında ilginç bilgiler verdi ve başkaldırmış bulunan kabileleri, Türk Padişahının egemenliğinde bağımsız topluluklar olarak görmemiz gerektiğini öne sürdü, bu durumda halife tayin ettikleri şahsı da desteklememizi önerdi. Bunun, Türk Padişahının açıkça belirttiğimiz politikamızla bağdaşacağını ya da meşru biçimde her ne zaman mümkünse Sultan'ı desteklemeye gayret etmekten başka bir yol seçmemiz gerekeceğini göstermektir. Basra Körfezi'ndeki çıkarlarımızın korunmasına ilişkin politika konusunda benim kendi görüşüm Mr. Dunn'ınkinden daha az iddialı. Şimdiye dek uygulanmakta olan daha doğrudan doğruya vasıtalarla Körez'deki ve İran'daki İngiliz ticaretini destekler mahiyette. Ancak, müsaade ederseniz, zaman yeter de fırsat elde edersem, daha sonra ayrıntısına gireceğim, şimdi yer alacak müzakerede söylenenlere kulak verdikten sonra.

Mr. J. D. Rees, C.I.E., M.P. (milletvekili)'nin müzakeresi: "Bağdat Demiryolu'nun bundan böyle arzedeceği tehlike için Büyük Britanya'nın alabileceği tek bir önlem var. Hükümetimiz, Türk gümrüğünün talep ettiği yüzde üçlük artışa müsaade edebilmemiz için, artırılan paranın hiç bir kısmının hattın kilometre garantisinde kullanılmaması şartını koşmaktadır. Gümrük resmi artırılması konusunda yakınlarda yer alan, maalesef bu soruna İngiliz halkı lakayıt davranıyor, bu konuyu defalarca tartışma konusu yaptığım, Avam Kamarasinda her hangi bir şey söylendiğinde: "Olan olmuş!" ya da "Bağdat'ta olur belki düşüncesiyle galeyana geliyor" diyorlar. Milleti, Bağdat Demiryolu'nun önem bakımından bizim Süveyş kanalındaki İmparatorluğumuzun çıkarlarına eşit olduğunu iknaya imkân yok, ayrıca bahsini ettiğimiz hat zat-ı âlinizin tarif ettiği gibi aşağıya inecek, hat peşinen beynelminellik kazanmadan Basra Körfez'ini bulacak olursa, Körfez'e yabancı bir kuvvet gelir yerleşir. Orada harp gemileriyle, deniz üsleriyle karşılaşırız, başkanımızın yakından ilişkili olduğu kuzey-batı sınırındaki savunma hatlarının çoğu kısa devre yapar ve Hint savunması sorununun koşulları da baştanbaşa değişir, öte yandan Hindistan'a gidecek bir başka yol da yabancı güclerin kontroluna geçer. Bu sorun nasıl ciddiye alınmıyor, aklım almıyor. Ancak şimdiki Dış İşleri Bakanımız'ın değerlendirmesini kesinlikle reddediyorum. Kendisi yabancı politikamızın sürekliliğini muhafaza etmiş, meseleler çıktıkça basiretli ve ihtiyatlı bir şekilde ele almıştır, bu kendisi için de, iktidardaki parti için de övünülesi bir şey. Ancak bir noktada benim düşündüğümden ayrılıyor, Türk gümrük resminin fazladan bir yüzde üçe çıkarılmasına rıza gösteren devletlerin hemfikirliğinden kendini ayırmış değil. Burada da, selefinin poitikasını izlemekte, dahası verdiği sözü yerine getirmekte. Güzel, güzel de, bu anlaşmaya niçin katılacak mışız? Bu Şeker Primleri Konvansiyonu ve Telsiz Telegraf Konvansiyonu sınıfından bir şey. Sanki bizim kadar kaybedecek şeyi olmayan kimseler tarafından yağmaya uğranılmak için girişiyoruz böyle bir anlaşmaya. Oturumun son gününde bilgi istedim ve bu konuda müzakere için heyet olarak bazılarımızı kabul etmesi için Sir Edward Grey'e yalvardım. Farkındayım, Dış İşleri Bakanının hesaba katması gereken sayısız ve çeşitli faktör var, dolayısıyla sorumsuz bir üye onun namına bu faktörler konusunda söz sahibi

olamaz. Ancak Bağdat Demiryolu'nun ilerlemesinin üzerine dayandığı bu yüzde üçlük artışı olduğu gibi ve gayrı kabil-i rücû olarak kabullenmemiz zor. Sizin de işaret buyurduğunuz gibi Toros'u katetmek için, mühendisleri bekleyen nice güçlük var; ancak Almanlar Bağdad'a varıncaya dek en azından Körfez kısmının yapımında biz dışta bırakılmış durumdayız. Bu durumda onlar Körfeze inecek, biz de elimiz kolumuz bağlı kalacağız. Umarım bu toplantı bir sonuca vardığında, İngilizler'in Orta Doğu'daki çıkarlarının savunulması için Orta Asya Derneği tarafından alınacak en pratik önlem, Mr. Lynch ile benim gibi, parlementoda bu konuyu gündeme getiren tek tük naçizane sesleri de kuvvetli sesini ilave etmek. Umarım, toplantının varacağı kanaat Dış İşleri Bakanlığına, söz konusu yüzde üçlük artışın onaylanması aleyhine yapılan itirazlara azami dikkatin yöneltilmesini sağlar. Konuşmacının ele aldığı bütün konulara el atmak niyetinde değilim; ancak, Padişah'ı Kuveyt ya da hakkı olmadığı başka yerlere el uzatmaya hazır derken, bana öyle geliyor ki, Majesteleri bu konuda bazı Hıristiyan Devletleri'nde de böyle örnekler bulunduğunu bilmiyor değil. Bu devletler kendi demiryollarının muhtelif kısımlarına el atmış bulunmaktalar, bu durumda misilleme gibi şeylerle karşılaşmamız doğal. Kendimizi Arap kabileleri ile bir düzeye koyarak ve Mr. Dunn'ın dediği gibi bu kabileleri bağımsız görerek, Padişaha bir kötü örnek daha sağlamış olmayalım. Umarım bu ülkede "haklı olarak özgürlük için mücadele eden" bir halka sahte bir acıma duygusu uyanmaz, sanki Araplar dünyadaki en özgür halk topluluğu değilmiş ve halihazırdaki Padişah'ın gözetiminde ve baskısı altındaymış gibi. Sayın arkadaşımın Arap kabilelerinin Babıali'nin herhangi bir baskısı altında olduğuna gerçekten inandığını sanmıyorum. Bağdat vilayetinde bile valinin Araplar üzerindeki otoritesi nerdeyse itibarî denecek düzeyde. Daha uzaktaki iç bölgelerde yaşayan Araplar mümkün olan en özgür hayatı yaşamakta, Türk İmparatorluğu'nun başka yerlerinde de durum aynı sanıyorum. Politikadan uzak durdukları sürece kimsenin kılına bile dokunulmuyor, ama dokunuldu mu da vay hallerine. İran meselesine gelince, bugün biraz araştırma yaptım, anladığıma göre, Şah Muzafferüddin'in ölümü sonrası Tahran'da kargaşa çıkmış, ancak şimdi sulh ve sükûn tamamiyle geri gelmiş. Majesteleri M. Ali Mirza'nın tahta çıkışında ülkemiz için bir

sakınca olmasa gerek, o da babası kadar İngiliz dostudur. Saltanatının başlangıcında İran konusunda İngiltere ile Rusya arasında daha bir anlaşma söz konusu, Sir Edward Grey'in meselenin böyle mutlu sonuçlanmasında büyük payı var, konuşmacı, önceki hükümetin İngilizlerin Orta Doğu'daki ilişkilerinin sürdürülmesi işini bozduğunu ima ederken yanıldığından eminim. Anladığıma göre, Sir Edward Grey, selefinin hayran kalınacak Dış İşleri Bakanı Lord Lansdowne'ın politikasını harfiyen izlemekte. Konuşmada demiryolunun, İngiltere ile Rusya arasındaki bir anlaşmaya Kayser'in rıza göstermesi karşılığında Körfez'e kadar uzaması izninin söz konusu edildiği Almanya ile vâki bir düzene Sir Edward'ın da katılmış olacağına kesinlikle inanmıyorum.

Mr.Chirol: İngiltere ile Rusya'nın Asya sorunları konusunda bir anlaşmaya varmaları için Alman İmparatoru ile herhangi bir pazarlığa giriştiğine ya da böyle bir pazarlığa gerek olduğuna inanmak ciddi olamaz. Alman İmparatorluk Şansölyesi, İngiltere ile Rusya arasındaki bir anlaşmanın Almanya'yı çok sevindireceği konusunda resmen beyan edilen samimi teminatları mevcut. Dolayısıyla Dış İşleri Bakanının böyle bir anlaşma için, şapkasını eline alıp ta Almanya'ya izin istemeye gideceğini sanmıyorum. Üzerinde müzakere etmek için toplantı konumuza -Basra Körfezi konusuna- gelince, şimdiki hükümetin, önceki tarafından vazedilen ilkelerden ayrılma niyeti olmadığına inanmak istiyordum doğrusu; bu ikindi vaktine kadar buna karşıt bir tutum olmamıştır. Başkanımız Rusya'nın Tahran'daki nüfuzu sonucu, İngiltere'nin Güney İran'daki ticaretinde şu son yıllarda kayda değer bir azalma olup olmadığı konusu üzerinde durdu. Edindiğim bilgiye göre böyle bir azalma söz konusu değil. Yaklaşık dört yıl önce İran gümrük haddinin revizyonunun büründüğü kılığın son derece yakışıksızlığına rağmen Güney'deki İngiliz ticareti üzerindeki etkisi beklendiğinden daha zararlı oldu. İran'ın kuzeyinde Rus ticareti büyük çapta kâr sağladı, gümrük hadlerindeki değişikliklerin yapılmasının nedeni kuzey kara sınırını kateden ticarete yardım içinde kuşkusuz. Güneydeki bizleri etkileyebilecek tek değişiklik, İngiliz Çayı üzerindeki gümrük vergisinin artması olmuştur. Bunun, beklendiği gibi o kadar kötü sonuçları olmamıştır görünürde. Basra Körfezi'ndeki konumumuz büyük çapta bizim Körfez'deki yerel şeyhlerle olan ilişkilerimiz üzerine kurulmuştur.

Körfez'deki nüfuzumuz, maddi kaynaklar desteğinde manevi bir nüfuz olmuştur. Bu nüfuzumuz kabile reislerinin kendileriyle, duruma göre İran veya Türk makamları arasında olmuştur. İşte bu vasıtalarla, Körfez'de barış ve güvenliği sürdürerek ancak elde ettiğimiz büyük politik konuma gelebildik. Ticaretimiz şimdiye dek bütün yabancı ülkelerin ticareti bir araya getirilse, daha büyük boyutlara erişmiştir. Gelecekte yabancı ticari girişimleri Basra Körfezi dışında tutmak elbette ki güç olacaktır. Doğrusu, bizim de dışta kalacağımızı beklemek mantıklı olmaz. Yabancı ticari girişimler barış içinde kaldığı sürece, tamamiyle meşru İngiliz rekabet vasıtaları ve teşebbüsü haricinde onu dışta bırakmaya girişmemizde ve Güney İran piyasalarını kendimizden başkalarına yararlı kılmakta bir mana yok. Körfez'deki bir kara üssünün bir başka devlet tarafından ele geçirilmesi konusunda, ülkemiz, sâbık hükümetin izlediği politikayı izlemekte. Şimdiki hükümet, bu konuda seleflerinin politikasına bağlı kalacaktır, tıpkı diğer önemli konularda sımsıkı bağlı kaldığı gibi: Mr. Rees'in Türk gümrük resminde yapmayı tasarladığı yüzde üçlük artış konusundaki eleştirilerine tamamiyle katılıyorum. Ancak Sir Edward Grey'in bugüne dek izlediği yoldan başka yol izlemesi bana güç geliyor. Şartlı rızanızın, görev sırasındaki selefince vaad edilmiş olması muvacehesinde bizim rızamız için gereken bütün şartları mümkün olduğunda sıkı tutmuş oluyoruz. Sir Edward Grey bence bugüne dek elde ettiği son derece müsait şartlar için büyük övgülere layık, bir yıl önce kabul edilebilecek olandan çok da tatmin edici şartlar bunlar. Bunları da sıkı yapacağını umarım. Eğer kazara Babıali yüreğini katılaştırır ve bu şartları toptan reddederse ve anlaşmayı olanaksız kılarsa, herkesten önce ben kendim sevinirim buna. (Alkışlar).

Mr. Ian Malcolm'un müzakeresi: Ezcümle Almanya'nın Orta Doğu'daki ihtirasları söz konusu; bu da, kuşkusuz en ilginç ve en önemli konu halihazır için. Mr Rees, derneğin nüfuzunu bu ihtirasların frenlenmesinden yana kullanmalıdır. Orta Asya Derneği'nin alnının açık olduğunu bilmeyebilir. Hatırlıyorum, yanılmıyorsam, iki yıl kadar önce ya da daha evvel Mr Thomas Gibson Bowles, Bağdad Demiryolu konusunda bize bir konuşma yaptığında ben bu kürsüdeydim ve bu derneğin düşünceleri tam bir ittifak halindeydi. Buna göre, Bağdad Demiryolu'nun asla ve kat'a desteklenmemesi ya da Basra Körfezi'nde her

hangi bir terminalin İngilizler'in ellerinden başka bir kimsenin eline geçememesi yönündeydi. Her halükârda bizler dernek olarak o zaman nerede idiysek halen de oradayız. Almanya'nın kendi bakımından, sayın konuşmacının endişeli haline pek katılmıyorum; bunun nedenlerinden biri henüz bahis konusu edilmeyen adı geçen memlekette halen seçimlerin yapılmakta olması. Geçmişte muhtemelen İmparatorluğa pek yarar sağlamamış olan sömürgecilik atılımları, tehlike işaretleri, seferlerin sağladığı finansal çıkarlara sırt çevirecektir. Zaman zaman Bağdad Demiryolu'nun anahtarını bulduğu ve Mezopotamya'yı yeniden canlandırdığı ve daha bir çok kapsamlı planlar gerçekleştirdiği takdirde cennet, Alman vergi mükellefinin ayağının altında deniyordu. Ancak kucak dolusu paranın sarfedildiği ve sonuçta büyük tatminsizlikle karşılaşıldığı Güney Batı Afrika'da bu kehanet doğru çıkmadı. Yeni Reichstag'ın bu arzuları destekleyeceğini, veya Kayser, Basra Körfezi'ne yönelik bir takım politik planlarla teklifte bulunsaydı halktan pek arka bulmuş olacağını sanmıyorum. Sir Edward Grey'in Almanlar'ın Körfez'deki bir liman amacına rıza göstermesi rivayetine gelince, doğrusu, önceki konuşmacıları hayrete düşürdüğü gibi, beni de hayrete düşürdü. Konuşmacı cevap verirken bu beyanını neye dayandırdığını söyleyecektir elbette; ancak Sir Edwayd Grey'in, şapkası elinde Prens Von Bülow'a giderek; "Bizim Rusya ile bir dostluk anlaşması imzalamamıza müsaade etmek lütfunda bulunduğunuz için size Basra Körfezi'nde bir liman sağlamaya hazırız" diyecek olmasını insanın havsalası almıyor. Ya bunun aslı astarı yok ya da buna inanmak için sağlam bir temel var. Bu doğru ise, o zaman, Lord Curzon'un sözleri, bu derneğin görüşlerini ifade ediyor gibi düşünülebilir. Bir İngiliz bakanının, bir yabancı devletin Körfez'de üs kurması İngiltere'ye ihanet ile yargılanmasını gerektirir. Konuşmacının, Körfez'deki üstünlüğü sürdürmemizin belki de en iyi yolu asi Arap kabilelerini desteklemek ve yeni halife ile diplomatik ilişkilere girişmek olacağı fikrine de yazık ki katılamıyorum. Bir kaç yıl Dış İşleri Bakanlığı'nda çalışmışlığım var, Büyük Britanya'nın böyle bir şey yapması fikrini hazmedemem. Şimdiki Padişah ile yapılan bir çok anlaşmamıza böyle bir girişim kökten aykırı. Konuşmacının fikri yerine getirilecek olsa çok ciddi kargaşalar doğar. Bizim gücümüz de çıkarımız da statükonun sürdürülmesindedir. Körfez

kıyısı boyundaki bir çok kabile reisiyle yakın ilişkilerimiz var; bunlar bizim dostumuz, onlarla olan ilişkilerimizi idame ettirecek olursak bize yardımcı olacaklardır ve başka hiç bir Devlet'in gelip bizim yerimizi almayacağını ya da ticaret için açık kapı dışındaki başka menfaatlerini paylaşmayacaklarını söyleyeceklerdir, böylece bana öyle geliyor ki konumumuz tanınacak ve saygı görecektir. Metinde Körfez içinde ve dolaylarında bazı ilhaklardan söz edildi. Bana Büyük Britanya'nın ilhak günleri son bulmuş gibi geliyor; elimizde fazlası var. Kabile reisleriyle olan anlaşmalarımız genelde güclü bir yabancı politikaya dayanıyor elbette. Yanılmıyorsam, şimdiki Dış İşleri Bakanı tarafından böyle bir politika izlenmekte zaten. Kendisinin görevi sayesinde Körfez'deki konumumuz Körfez'le sıkı fıkı ilişkileri olan devletimiz için son yüz yıldır değerli kazançlar sağlandığından eminim.

Albay C. E. Yate, C. S. I., C. M. G.'nın konuşması: Maskat'ın ileri sürülen ilhakı konusunda sözü edilmeyen önemli bir nokta var. 1863 yılında Fransa ile bir anlaşma imzaladık, bu anlaşmaya göre her iki hükümet de Maskat'ı ilhak etmeme kararı aldı, bu anlaşma yürürlükte kaldığı sürece ilhak sorunu politik uygulama çerçevesi içine girmiyor. Sir Edward Grey'in Almanya'ya İngiltere ile Rusya arasındaki bir anlaşmaya rıza gösterdiği takdirde Basra Körfezi'nde bir liman vaadinde bulunması konusuna döneceğim. Umarım sayın konuşmacı bu beyanatını nereye dayandırdığını belgeyebilir. İngiliz hükümetinin, şu sözde yeni halife ve Arabistan'ın müstakbel imparatoru, Hamidüddin ile anlaşmaya varması teklifi konusunda söz konusu reis hakkında biraz daha bilgi rica edeceğim. Konuşmacıya yöneltmek istediğim bir soru da, Arabistan'daki Arap kabilelerinin ve bedevilerin sosyal ve politik teşkilâtının, kendisinin önerdiği Arap İmparatorluğunun oluşmasına müsaade edecek düzeyde olduğunu düşünüp düşünmediğidir. Konuşmasının sonunda Mr Dunn, yeni İmparatorun idaresinde Mezopotamya'da ekonomik kalkınma olanaklarına atıfta bulundu. Yeni Arap İmparatorluğu'nun Mezopotamya ile, Bağdad Demiryolu'nun geçeceği Dicle ve Fırat arasındaki bütün ülke ile esas Arabistan topraklarının tümü üzerinde kontrol sahibi olacağını mı düşünüyor? Teklif konusu bu konfederasyonun sınırları konusunda her hangi birşey söylenmedi

henüz; konuşmacı yeni İmparator'un nasıl bir güç sahibi olacağını ve İmparatorluğu'nu nasıl bir bütün halinde pekiştireceğini düşünüyor?

Mr Herbert Sykes: Basra Körfezi'ndeki üstünlüğümüz konusunda gözden kaçırılmaması gereken bazı noktalar var. Körfez'deki politik etkimiz ile oradaki ticaretimiz karıştırılmaya müsait iki ayrı konu. Bu sorunların birincisi ötekinden çok daha önemli. Körfez'deki üstünlüğümüzü elden kaçırmak istemeyişimizin nedeni İran'ın Hindistan'ın cenahında bulunması, bu bakımdan bizlerin Almanya'dan çok Rusya'dan korkmamız gerekir. Uzak Doğu'da, Rusya'nın ılık-su limanı elde etme arzusu engellenmiş bulunuyor, bu durumda Körfez'de emniyetli bir liman araması doğaldır; bana öyle geliyor ki nihai gayesi Hindistan. Öte yandan Almanya ise, Körfez'deki durumu, Hindistan üzerinde her hangi bir iddia gütmekten çok ticari bir rakip hüviyetinde. Gelecekte-hem de yakın gelecekte- Almanya ticaretin büyük bir kısmını elimizden alacak. İran'a gelince, benim şahsi kanaatim, ticaretin fazla gelişeceği bir memleket olacağını sanmıyorum, dolayısıyla inşa edilecek-o da inşa edilecekse tabii- demiryolu stratejik nitelikte olacaktır. Memleketin kendisinde öyle aman aman bir zenginlik söz konusu değil, madenler dışında, yakın gelecekte ticarette önemli bir artış olacağı beklenemez. Maden zenginliği elbette demiryoluna bağımlı, bizler ya da Rusya tarafından yapılacaksa bu demiryolu, stratejik demiryolu olması gerekir. Bununla birlikte bizim başlıca görevimiz başka hiç bir milletin Basra Körfezi'nde bir deniz üssü ayarlamasına müsaade etmeyerek Hindistan'ı korumak; bu durumda Kuveyt ya da Körfez'deki her hangi başka bir noktada Almanlar'dan ziyade Rusya'dan korkmamız gerekir.

Şeyh Muşir Hüseyin Kıdvai: Hindistan'ı muhtemel bir istiladan korumak için, yabancı devletleri Basra Körfezi'nden uzak tutmanın gerekli ve arzu edilir bir şey olduğu sonucu konusunda hemfikirim. Ancak bu, Arabistan'a bir taarruz ya da Arabistan'ın ilhakı demek değildir, İran'ı bölmek üzere Rusya ile el ele verelim demek de değildir. Bu gibi önlemlere başvurmadan, denizden veya karadan Hindistan'a her hangi bir devletin yaklaşmasını önleyebiliriz. (Bravo sesleri) Geçenlerde İstanbul'daydım, maalesef Almanya'nın orada büyük nüfuz elde etmiş olduğunu gördüm. Padişah'ın, dikkatini İngiltere'ye değil de Almanya'ya yöneltmiş olduğu için onu suçlayamam. Devletler Türkiye'ye karşı ne

zaman karşı bir tutum alsa İngiltere'nin başı çektiği gerçek değil mi? Sadece bununla da yetinmiş değil, Makedonya ya da Girit isyanında provokatör ya da destekleyici İngiliz hükümeti olmamış mıdır? ("Hayır, hayır!"). Büyük Britanya'nın Arap şeyhlerine karşı uyguladığı politika sadece Türkiye'deki müslümanlar tarafından değil bütün dünya müslümanlarınca büyük bir kuşku konusu olmuştur. Hazreti Peygamber'in takipçileri dini konularda alıngandır ve kutsal kentlerinin gayrımüslim güçlerin eline geçmesini hoş karşılamazlar. İngiliz devlet adamlarının Türkiye'de uyandırdığı izlenim "Büyük Britanya'nın dostluğuna inanılmaz" düşüncesi olmuştur. İngiliz ticareti ve nüfuzu İngiltere'nin güttüğü politika yüzünden zarar görmüştür. Konuşmacı, Hindistan Müslümanları'nın Büyük Britanya'nın himayesi altında yeni bir Arap Devleti görmekten memnun olacaklarını söyledi. Sayın arkadaşımızın kanaatinden çok Hindistanlı Müslümanlar'ın ağzından duymak isterdim bunu; bana öyle geliyor ki böyle birşey görmek isteyecek tek bir Müslüman bile olamaz. Mekke ve Medine üzerinde himayecilik icra edecek gayrımüslim bir devlete karşı olan itirazlarımın nedenine girmeme gerek yok; sadece hatırlatayım Lord Kitschener'in Sudan'daki rahmetli Mehdi'nin mezarına tecavüzü, bu müslümanların gözünde İngiltere'yi düşürmüştü. Bizler yeryüzündeki diğer insanlardan daha çok saygı gösterdiğimiz yerlere her hangi bir Hıristiyan devletinin yaklaşmasını bile istemeyiz ve Dthala'nın boşaltılmasına seviniyoruz.

Büyük Britanya'nın genel olarak bütün Müslüman Devletler'e karşı, özellikle de Türkiye ve İran'a karşı tam bir dostluk politikası gütmesi gereğini vurgulamak istiyorum, başka bir neden olmasa da sırf 70,000,000 müslüman İngiliz tebası bulunduğundan.

Mr. Archibald Dunn, cevaben şöyle konuşmuştur: " Sorulan soruların bazılarına cevap verebilme fırsatını bulduğumdan memnunum, zaman müsaade etseydi ilave etmek isteyeceğim bazı ayrıntıları bırakmıştım. Bu metni yazarken yaptığım alıntıları doğrulamakta ve yetkililerimle istişarede bulunmakta titizlik gösterdim. Türkiye'deki yüzde üçlük gümrük vergisi artışı sorununu ele alacak olursak, anladığıma göre İngiltere de dahil buna herkes pekiyi demiş bulunuyor; ancak İngiltere onaylarken bazı kayd-ı itiraziler ileri sürdü; hasılattan Makedonya istilasının masrafları çıkarılacaktı. Şimdi sözümüzden dönüp

de, artıştan elde edilecek hasılatın hiç bir kısmının Bağdad Demiryolu'nun kilometre garantisine verilmeyeceği gibi yeni bir şart koşamayız. Ne kadar hevesli olursak olalım, bu konuda bu şartı koşmaya hakkımız yok. Mezopotamya'daki petrol yataklarının Bakü ve Batum'daki kadar zengin olduğuna inanılıyor, bu petrol kuyuları ile sulama tertibatlarından elde edilecek büyük kâr kilometre garantisine ödenebilir. Eğer bu potansiyeller kuvveden fiile çıkarılırsa, demiryolunun bazı kısımları büyük para getirebilir. Şimdiye kadar iyi para getirdi bile ve geçtiği her ülkede kaynakları geliştirmekte. Sir Edward Grey bir İngiliz-Rus anlaşması konusunda Almanya ile ilişkiler hakkındaki bilgiyi nereden elde ettiğimi sordu. Bilgim *Standard* gazetesinin St Petersburg muhabirinden, bir kaç hafta önce İngiliz-Rus müzakerelerine ilişkin bir çok mektubu çıkmıştır.

Mr Malcolm: Yani beyanınızı bir gazete söylentisine mi dayandırıyorsunuz?

Mr. Dunn: Evet, ancak bu mektuplar özel bilgi kaynaklarından söz ediyordu. Bu anlaşma için Almanya'nın rızası ima edilmekteydı. Açıktan açığa Almanya'nın Kuveyt'e yerleşeceğinden söz ediliyor değildi, ancak Körfez'deki bir limandan bahsediliyordu, Bağdad Demiryolu'nun son istasyonu için başka daha uygun bir liman bilmiyorum. Amanlar'a Körfez'e girme müsaadesi tanınırsa, bunun İngiltere'ye ihanet olacağını söyleyen konuşmalara katılıyorum. Arap devletlerine gelince, beyanlarım Fransız basınında çıkan yazılara dayanmaktadır. Konfederasyon konusunda Paris'te toplantılar yapılmış bulunuyor; öte yandan Ligue de la Patrie Arabe'ın başkanı ya da sekreteri Necip Azuri Bey ile yazışmam var. Dediğine göre Muhammed Yahya (İmam Yahya) müminlerin emiri ve halife seçilmiş. Kendileri sadece bedevi olan ve atıfta bulunduğum konfederasyonu oluşturan Araplar'dan ayrı olarak Arabistan sahillerinde yaşayan kabileler değil kastettiğim. Şimdi sayıları azaldı; eski göçmen bedevilerin çoğu şimdi Necid'de yerleşmiş durumda. Bu kabilelerin tutumu bize karşı iyi değil; bir çeşit sıkı İslami kurallara bağlı bir din güdüyorlar. Türk Padişahı'nı gevşeklikle suçluyorlar ve Hıristiyan devletlere yaltaklık ediyor diyorlar. Beğenmedikleri bir başka nokta da İslam için büyük küfür olan sefahat hayatı; İstanbul'daki hayat onları hayrete düşürmüş durumda. Bunlar son iki yıldır Bâbıali'ye vergi ödemiyorlar.

Asker de göndermiyorlar, daha da kötüsü Padişah'ın kuvvetlerine galebe çalmış olmaları. Kabilelere karşı sevkedilen Müslüman alaylarından biri isyan etmiş ve silahlarını hemcinsleri müslümanlara vermişler. Bunların yakında bağımsızlıklarını elde edeceklerine şüphe yok. Türkiye'ye şöyle diyorlar: "Bize karışmayın; biz bildiğimiz yolda gidelim ve yeni bir Müslüman İmparatorluğu ya da Devletler federasyonu kuralım." Mısır Kraliyet sülalesinden, Hidiv sülalesinden bir reisin halifeleri olmasını istemişler, ne var ki Müşir'in sıkı bir mezhebe bağlı bir müslüman olması gerekiyor. Şeyh Kidwai benim Arabistan'ı ilhaka benzer bir şey düşündüğümü sandı. Bütün demek istediğim Körfez sahilinde yaşayan Arap kabileleri üzerindeki himayemizi onlarla nisbeten yakından ilişkili diğer kabilelere genişletmek. Bu kabileler geçmişte içerden vaki olan saldırılardan çok çekti, onları himaye etmeliyiz. Aynı zamanda da yeni politik hayatlarının evrim sürecinde uygun safhaya geldiklerinde kuracakları yeni Arap federasyonunu diplomatik olarak tanımalıyız. Bu fikrimi çekine çekine belirttim, uyardığı eleştirilerin olumlu katkıları oldu. Mekke ve Medine üzerinde bir Hıristiyan himayesinden söz ettiğim yok. Sayın Kidvai'nin böyle bir himayeye itirazlarını çok iyi anlıyorum, yalnız hatırlatırım bizim kendi kutsal mekânlarımız yüzyıllardır Hıristiyan olmayan iktidarların kontrolünde kalmıştır. Bunun günümüzde büyük bir mesele olacağını sanmıyorum. Müslümanlar, kutsal mekânlarının, Peygamber'in kızı Fatma'nın ahfadından gelen İmam Muhammed Yahya'nın emanetine geçmesinden genelde memnun olacaklardır.

Tuğgeneral Sir Edwin Collen: Konuşmacının Sir Edward Grey'in Basra Körfezi'ne ilişkin tutumu hakkında bize aktarılan raporu kabul edemiyoruz dersem bu toplantının anlamını yansıtmış olurum sanıyorum. Verilen beyanatın bir gazete haberine dayandırıldığı anlaşılıyor. Basına karşı saygımız sonsuzsa da gazetede çıkan her beyanı olduğu gibi kabul edemeyiz. Gene Türk Padişahı'na karşı isyan halinde olan Arap kabilelerinin teklifinin kabul edilmesinin olanaksız olduğu konusunu da anlamış bulunuyoruz. Söz konusu kabilelerin herhangi bir dış bağlantısı olmadan bağımsız bir devlet kuracak nitelikte siyasi bir duruma sahip olmadığı konusunda albay Yate ile hemfikirim. Maskat'ın ilhakı meselesine gelince, bu politikayı benimsemememiz gerekiyor. Benim kanaatime göre, İngilizler'in Basra Körfezi'ndeki çıkarları sorununa gelince, büyük

demiryolu sorununu mümkünse Rusya ile halletmek son derece önemli. Rusya'nın, 1910 yılına kadar geçerli kalacağını sandığım, İran ile anlaşması var; söz konusu tarihte demiryolu imtiyazlarının sonu geliyor. Bizim yapacağımız, imtiyaz kalktığında hükümet garantisi tahtında Güney İran demiryolu inşaatına girişmektir. Bu şekilde yapacağımız sermaye yatırımını hesaplayacak olursak, ticaret hacmi milyarlara varan bir memleket için elde edilecek rakam önemsiz sayılır. Bagdad Demiryolu'na gelince, bunun beynelminelleştirilmesi üzerinde ısrar etmeli miyiz? Her halükârda kilometre garantisi konusunda Mr. Rees ve başkalarının izah ettiği şekilde şimdi benimsenmiş olan tutumu kuvvetle destekleyelim. Bir başka noktaya daha dikkatinizi çekmek istiyorum, yani, ya Rusya ile anlaşarak, ya da kredi vermesi için Imperial Bank'ı ikna ederek İran'ın mâli durumunu daha sağlam bir temele dayandıramaz mıyız? İki memleket arasındaki ticareti geliştirmek için Rusya hükümetinin Rus bankasına yardımda bulunduğu gibi, Imperial Bank'ı da ülkedeki İngiliz ticaretini geliştirmesine yardımda bulunmaya ikna etmeliyiz. Tabii bu önlemlerin tabii sonucu olarak İran hükümetinin arazi gelirleri idaresinde reform yapmasına yardım etmeliyiz. Gene bana öyle geliyor ki, pratik bir çözüm yolu Körfez limanlarını elde etmek ve Lynch şirketinin kara ve nehir taşımacılığında gerçekleştirdiği ıslahatın daha ileriye götürülmesine yardımcı olmalıyız. Bu konularda Sir Lepel Griffin'in gelip konuşacağını umuyordum, ancak hastalandı, ateşle yatıyor. Bu derneğin daha önceki bir toplantısında da atıfta bulunmuştum, konsoloslukların sayısını ve nüfuzunu artırmamız gerekiyor. Bu önlemlerin mali portresi o kadar yüksek değil. Şimdiye kadar, İranın geleceğinde Doğu'daki imparatorluğumuz için söz konusu olan üstün menfaatlere rağmen İran için hemen hemen hiç bir şey yapmadık. Baylar bayanlar, bizim gibi büyük bir Asya devleti için Süveyş kanalının yapımını bir Fransıza kaptırmak, Bağdad Demiryolu'nu da Almanlara bırakmak bize yakışıyor mu? İran'daki menfaatlerimizi korumak, Hindistan'a yönelik tehlikeleri bertaraf etmek ihtiyacı fikri bir çok kimseye hayal gelebilir. Ancak bugünün hayalleri, yarının gerçekleridir. Hindistan'ı koruma, İran'daki ticaretimizi geliştirme ve bazı koruma çabalarımızın da deniz üstünlüğüne ve hem vatan sathında hem de Hindistan'da kuvvetli bir orduya dayanması gerekir. Maalesef vatandakilerin dikkatini Doğu sorunlarına yöneltmek ve bu

sorunları kendilerine anlatmak çok güç. Derneğimizin amaçlarından biri bu sorunlara ışık tutmak, dinleyicilerimiz çok olmasa da, sahnedeki herkesin, Doğu'daki görevlerimiz ve sorumluluklarımız hakkında yararlı bilgileri yayacağına inanıyorum. (Alkış) Dağılmadan önce Lord Curzon'un Kasım 1903'te Körfez'de kabilelerin yaşadığı sahildeki kabile resilerine yaptığı konuşmadan bir bölüm okumak istiyorum size; çünkü bu akşamki konusunu iyi bilen konuşmacıların çoğunun görüşlerini yansıtıyor.

Lord Curzon kabile reislerine şöyle hitap ediyordu: "Bu sularda yakın tarihte ilk biz mevcudiyetimizi gösterdik. Geldiğimizde burada kavga gürültü vardı, şimdi sulh ve sükûn var. Bizim ticaretimiz, sizin güvenliğiniz tehlikedeydi, himaye gerekiyordu. Kıyılar boyunca her limanda İngiliz Kıralı'nın tebaları oturmakta ve ticaret yapmakta. Savunma görevini üstlendiğimiz büyük Hint İmparatorluğu nerdeyse kapı komşunuz durumuna geldi. Sizleri, komşularınız tarafından yok edilmekten kurtardık. Bu denizleri bütün milletlerin gemilerine açtık ve bandıralarının barış içinde dalgalandırılmalarını mümkün kıldık. Sizin toprağınızı elinizden almadık, bağımsızlığınıza halel getirmedik. Yüzyıl süren ve pahalıya mal olan başarılı girişimimizi tutup atacak değiliz, tarihteki en bencil olmayan sayfayı yırtıp atacak değiliz. Bu sularda barış sürdürülmeli. Bağımsızlığınız korunacak ve İngiliz hükümetinin nüfuzu üstün gelecek."

Mr Dunn'a teşekkür borçluyum. Bir çok fikir ayrılıkları oldu, çekişmeli olan böyle bir konuda bu kaçınılmaz bir şey. Varılacak sonuçlarda anlaşmazlıklar ve yeni tartışma konuları olmasaydı bu konuşmalar sıkıcı olurdu. Bu bakımdan aydınlatıcı incelemesi için konuşmacıya candan teşekkür ederiz.

Editör'ün Notu

Konuşmacı sayısının kabarık olması yüzünden Mr. R.W. Lobo müzakerelere fiilen katılamamıştır, ancak düşünceleri yayım çerçevesi içine alınmıştır. Bay Lobo Basra Körfezi'nde yirmi beş yıl geçirmiştir.

Düşünceleri: "Deniz fenerlerine ihtiyacımız var. Karaşi'den Busreh'e kadar tek bir fener yok. Huicam ile Arabistan kıyıları arasındaki

boğaz dönemecinde bir kıyıdan ötekine mesafe yirmi mil kadar. Gemilerin yolu üzerinde sayısız ada var. Hava hemen hemen daima puslu. Buşir ile Bombay arasında şimdi hızlandırılmış posta servisi var, Körfez'e gelen gemi sayısı da artmakta. Mussendum burnuna ve Taub adalarının birine birer Fener yerleştirilmesi gerek. Bender Abbas ile Bahreyn'e yaklaşmak çok tehlikeli. Bender Abbas'da vapurlar açıkta demir atmak ve dubaya bağlanmak zorunda kalıyor, Bahreyn'de ise doğru kanala girmeden küçük bir dubaya sürtünerek geçiliyor. İçme suyu için bir şeyler yapılmalı. İran sahilinde içme suyu kıt ve pis. Buşir'e gelince su kaynakları hızla kurumakta, bu durumda artezyen kuyuları acaba düşünülebilir mi? Bender Abbas'da, Kişm'de, Huicem'de ve Basidu'da sular depolarda muhafaza ediliyor. Bu su yetersiz ve yazın içilecek cinsten değil. Hastalık ve solucan kaynağı Aden'deki gibi deniz suyunun arındırılmasını öneririm.

"İran köyleri tarifi imkânsız derecede kirli, özellikle de Güney İran'daki Bunder Abbas limanı. Bütün Körfez limanlarında daha çok sayıda vakıf dispanseri kurulmalı, başında da Avrupalı bir görevli bulunmalı, ona yardım edecek de yerli (Hintli müslüman) yardımcılar olmalıdır."

"Bütün Körfez limanlarında Posta Tasarruf Bankaları açılmalıdır. Gwadur'da, Jusk'da, Buşir'de yanılmıyorsam bir de Busreh'de (Posta) Tasarruf Bankaları var. Halk bize güveniyor, bizden yardım bekliyor, İran yöntemlerinden çoktan ümit kesmişler, inşallah yakında İngiliz idaresi gelir diye bekliyorlar. İran'daki baskıdan kaçmak için her yıl binlerle köylü ve balıkçı İran tarafından Arap tarafına geçiyor."

"Düzgün yollar mutlaka şart, en önemlisi de Bender Abbas'tan Kirman'a. Güney İran'da tek yol yok, patikadan başka yol yok."

"Söylendiği gibi daha çok sayıda konsolos gerek bütün limanlara, (Bahreyn ve Arabistan kıyısındaki yeni liman) Dubai 'ye telgraf haberleşme olanakları sağlanmalı."

"BRİTİSH INTERESTS IN THE PERSIAN GULF'"

Abstract

This is the translation of the paper titled "British Interests in the Persian Gulf" presented by A. Dunn, one of the members of International Congress of Oriantalists. This conferance was held in the Central Asian Society in London on January 9, 1907. Ottoman Ambassador to London was sent the text of the speach to the Ottoman Foreign Affairs, and now it is saved in the Prime Ministry Ottoman Archive in Istanbul.

Keywords

Persian Gulf, Nejd, Arabia, Yemen, Muscat, Oman, Baghdad Railway.